

Z. KARKOVÁNY JUDIT

A BALATONFÜREDI TÓRA-SZEKRÉNY

Balatonfüred legrégebbi épületének a története a 13. századig nyúlik vissza: volt Szent Margit kápolna, református templom, zsinagóga, de volt hajógyári raktár és étterem is. 2017-es megújulása óta kettős célt szolgál: modern épületterése mint Zsidó Kiválóságok Háza látogatható, a korábbi templomtér szakrális térként éppúgy szolgálhat, ahogyan kulturális rendezvények színhelye is lehet. A megoldást ehhez a mobil bútorelemek elrendezése teszi lehetővé: csak a székeket kell nyugati vagy keleti irányba fordítani. A nyugati oldalon a fehér fal mellett egy semleges-fehér szekrény sor húzódik, ha ez elé a pódiumra egy asztal kerül, megbeszélést, előadást lehet tartani; a keleti oldallal szemben egy zsinagógából mentett Tóra-szekrény felé fordulva szakrális miliőben érzi magát a látogató.

A Tóra-szekrény a fővárosból, a hajdani Garay utcai ortodox imaházból került Balatonfüredre. Építéskor, 1926-ban ez Budapest egyik legszebb zsinagógája volt, üveglakai és a Tóra-szekrény félkör-alakú felső része Róth Miksa üvegfestő és mozaikművész műtermében készültek. Az ekkor már világhírű Róth Miksának nem volt könnyű feladata: a hagyományos zsidó képtilalom miatt a szecesszió stíluselemeit csak igen visszafogottan alkalmazhatta. A művész számára a megoldást a héber betűkből kialakított ornamentika és a zsidó tradíció ősi elemei jelentették.

A Tóra-szekrényen héber betűkkel írott három mondat Mózes Második törvénykönyvéből való, a második és a harmadik a Biblia legfőbb erkölcsi és vallási törvényét, a Tízparancsolatot idézi. Az első a félkörívben fölül: „Készítsenek nekem szentélyt, hogy közöttük lakjam!” (2 Mózes 25:8) A második, jobb oldalon a négyzetes mezőben: „Emlékezz meg a nyugalom napjáról, és szenteld meg azt!” (2 Mózes 20:7) A harmadik, bal oldalon a négyzetes mezőben: „Tartsák meg Izrael fiai a szombatot!” (2 Mózes 31:16)

A lenti sáv, a legalsó sor a donátort nevezi meg: Pinhasz Silad adományozta apja, Jehuda ben Pinhasz és anyja, Peszl bad Sara emlékére. (A balatonfüredi plébániatemplom, a „piros templom” ugyanekkor készült üveglakain is ehhez hasonlóan, a legalsó sávban találjuk az adományozók nevét.)

Az üvegfestmény középső mezőjében egy Tóra-tekerceket őrző szekrény látható. A ráakasztott mutatópálca – ezüst mutatóujj – a Tóra olvasására megkért „felhívottakat” segíti, hogy a héber nyelvet már kevésbé ismerők el ne tévesszék a szöveget. (Templomi felolvasásra a Tóra-tekercest a mai napig régi alakban: pergamenre, külön e célra készített tintával írja az erre képesített *szófér*, a Talmudban meghatározott szabályok betartásával.)

Az üvegfestményen látható Tóra-szekrény közepén – tehát kétszeresen is a középpontban – látható korona a zsidó művészetben az egyik legelterjedtebb motívum: az istenábrázolást tiltó judaizmusban az isten jelenlétét, az isteni erőt szimbolizálja.

A gyertya (jobb oldalon fent) és a bor (jobb oldalon, lent) a szombatot köszöntő szertartáshoz, a *kiddush*hoz szükséges. A szombat (*sábesz*), ember és állat pihenőnapja péntek napnyugtától, az esthajnal-csillag felkeltésétől másnap napnyugtáig, az első három csillag feljöveteléig tart. „A fehéren terített ünnepi asztalnál az anya, a hitves meggyújtja a két gyertyát. Behunyt szemmel a két kezét áldón kiterjeszti föléjük ... Az asztalon bor és két kalács ... A templomból hazatérő családfő a Sálom áléchem (Béke veletek)kezdetű költeményt énekli el és az asszony dicséretét a Bibliából. Utána megáldja gyermekeit” (Scheiber S.).

A szombat végét jelző három csillag feljövetele utáni szertartás, a *hávdóló* elválasztja az ünnep napját a hétköznapoktól. Tartozékai: a bor – esetleg pálinka –, a fonott gyertya (bal oldalon, fent) és az illatos fűszer (bal oldalon, lent). A hávdóló-gyertyában legalább két kanóc van (ezért „fonott”), az egyik a teremtés első művére, a világosságra emlékeztet, a másik a tűzrakás tilalmának feloldására. Fonott gyertya hiányában két gyertyát gyújtanak meg úgy, hogy összeérjen a lángjuk, eloltani pedig a bor maradékával szokás.

A fűszertartó legtöbbször torony alakú porcelán vagy ezüst fémtartó. „Magyarázata (ennek is) a Bibliában keresendő. Az Énekek énekében olvasható a leányról (5:13): «Orcái mint fűszeres virágágyak, illatszeres tornyok.» A bibliai vers adta az indítékot arra, hogy a fűszertartó torony alakúra készítsék.” (Scheiber S.) A fűszerek illatának belehelése inkább a lélek, mint

a test örömére szolgál, az illatos fűszer jó ómen (jel) a következő hétre. A művészi kialakított fűszertartónak tréfás elnevezése is van: „sábeszpikszli”. Ez valószínűleg a görög eredetű ’pikszis’ szóból származik, aminek jelentése pontosan: kis fém, fa vagy porcelándoboz (kenőcsnek, dohánynak, cukorkának).

Tavaly decemberben a Tóra-szekrény előtt meggyújtott hanuka gyertyák teljes ünnepi érzést keltettek a teremben.

Köszönöm Dr. Olti Ferencnek és Toronyi Zsuzsannának, a Budapesti Zsidó Múzeum igazgatójának az üvegfestményen látható képek magyarázatához adott segítségét.

A Scheiber Sándor idézetek Féner Tamás – Scheiber Sándor: „... és beszéld el fiadnak... Zsidó hagyományok Magyarországon” (Corvina Kiadó, Budapest, 1984.) c. könyvének 39. és 40. oldalán találhatóak.

Martinovics Tibor felvétele

*Minden kedves Olvasónknak
Áldott, Békés Karácsonyt
és Boldog Új Évet
kívánunk.*